

ABD-AB ARASINDA YAŞANAN KIRILMANIN ÇİN'İN ARTAN GÜCÜNE ETKİSİ: TRANSATLANTİK İTTİFAKIN GELECEĞİ VE DEĞİŞEN GÜÇ DENGELERİ

THE IMPACT OF THE CHINESE POWER ON THE US-EU DECONSTRUCTION:
THE FUTURU OF THE TRANSATLANTIC ALLIANCE AND THE CHANCING
POWER BALANCES

SEDA GÖZDE TOKATLI

Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
sedagozde@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-1880-1338

Makale Türü/Article Types

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Received

26 Nisan 2022/26 April 2022

Kabul Tarihi/Accepted

20 Haziran 2022 / 20 June 2022

Yayın Tarihi/Published

30 Haziran 2022 / 30 June 2022

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD liderliğinde yapılandırılan ve liberal pratiklerle bezenen uluslararası sistem içerisinde Avrupalı devletler de yer almış, Avrupa kıtası içerisinde refah, istikrar ve barışı getirme çabası içerisine girilmiştir. ABD öncülüğünde Bretton Woods Çatısı altında inşa edilen uluslararası kurumlar küreselleşmenin yapı taşının oluştururken, transatlantik ittifak yapısı içerisinde birleştirici bir rol oynamıştır. Batı kıtası içerisinde yer alan ülkeler ortak çıkar anlayışı çerçevesinde önemli girişimler içerisinde yer almıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde tek kutupluluk iddiaları ön plana çıkmaya başlamış ve mevcut düzen karşısında alternatif oluşumlar ön plana çıkmaya başlamıştır. ABD 11 Eylül siyasi krizi ve 2008 ekonomik krizi sonrasında sistem içerisindeki hegemonyası daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır. Batı liberal düzeni karşısında inşa edilen oluşumlar, liberalizm karşıtı artan popülist eğilimler ve yükselen milliyetçilik ulusal çıkar kavramını daha önemli kılmıştır. Krize giren bu düzenin hangi yöne doğru evrileceği, yükselen güçlerden özellikle Çin'in sistem içerisinde oluşan bu boşluğu doldurma çabası ve AB ile Çin arasında artan iş birliği girişimlerinin liberal düzen içerisine ne gibi sonuçlar doğuracağı araştırılması gereken önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. Çin'in sistem içerisinde artan katılımcı rolü lider güç olan ABD'ye alternatif bir güç olma statüsü kazandırmış ve Batı coğrafyasında oluşan güç boşluğunu doldurma konusunda da cesaretlenmiştir. Her iki ülke arasında artan stratejik ortaklık girişimleri, ortak sorunlar karşısında beraber hareket etme arayışları ve ortak kurumlar içerisinde artan proaktif yaklaşımları AB ve Çin arasındaki ilişkilerin seyrini değiştirmiştir. Bu makalenin amacı, transatlantik ittifak ilişkisinde yaşanan çatlağın yükselen güç Çin'e olası etkilerini sistemik değişkenler çerçevesinde incelemek, liberal düzen içerisinde yaratacağı değişimin önemini vurgulamak ve sistem içerisinde yaratacağı dönüşümü tartışılmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Uluslararası Sistem, Güçler Dengesi*

ABSTRACT

After the Second World War, the European states also took part in the liberal world order, which was established under the leadership of the United States, which sought to bring prosperity, stability and peace to the continent. International institutions built under the umbrella of Bretton Woods under the leadership of the United States played a unifying role in the structure of the transatlantic alliance, which became the building block of globalization. The countries located on the Western continent have made important initiatives within the framework of the common threat understanding. In the post-Cold War period, claims of unipolarity began to come to the fore, and alternative formations began to come to the fore in the face of the current order. After the 9/11 political crisis and the 2008 economic crisis, the hegemony of United States began to be questioned more and more. The formations built in the face of the Western liberal order, the growing populist reactions to liberalism, and the rising nationalism have made the concept of the national interest more important. Important

developments that need to be investigated will include the direction in which this decadent order will develop, the efforts of the rising powers, especially China, to fill this gap in the system, and the consequences of increasing cooperation initiatives between the EU and China in the liberal order. The growing participatory role of China in the system has given the leading power, the United States, the status of an alternative power, and it has also been encouraged to fill the power vacuum that has formed on the Western continent. The strategic partnership between the two countries, raising initiatives that aim to act in the face of common problems and public institutions to increase their participatory role in the course of relations between the EU and China began to change. The purpose of this article is to examine the usual effects of the decimation in the alliance relationship built between the United States and the EU for many years on the rising Chinese power and to discuss the systemic transformation it will create within the system.

KeyWords: *European Union, USA, China, International System, Balance Of Power*

1.GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminde ulus devletler sistem içerisinde iki farklı ideoloji ekseninde konumlanmış, güvenleştirmeye politikaları çerçevesinde şekillenen dış politika eğilimleri her iki kutup tarafından da sürdürülmüştür. İki kutuplu yapı içerisinde yaşanan güvenlik ikilemi tarafların kendi güvenlik ağlarını inşa etmesinde, alternatif oluşumlara yönelmesine ve uluslararası örgütler aracılığıyla kendi taraflarını oluşturmalarına yol açmıştır. ABD, Batı kıtası içerisinde yer alan ülkeler ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek, transatlantik ittifak yapısının geleceğini garanti altına almak ve ortak tehdit karşısında beraber hareket etmek adına Avrupa ülkelerinin kalkınmasına yönelik önemli girişimlerde bulunmuştur. Liberal uluslararası düzenin inşasına katkıda bulunan Atlantik kanadı, kendi kimliğini oluşturan normatif değerleri, serbest piyasa ekonomisini, çok taraflılığı ve dayanışma gibi normları hem bölgesel hem de küresel çapta yaymaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Konseyi gibi somut adımlar bahsi geçen değerleri yaymaya çalışmıştır. Özellikle, Soğuk Savaş döneminde NATO askeri ve savunma şemsiyesi altında yer alan Avrupa Devletleri, ABD ile hareket etmiş ve küresel sorunlar çerçevesinde ortak iş birliği ve çatışma alanlarını daha belirgin hale gelmiştir. ABD'nin o dönemde ihtiyacı olan güçlü Avrupa topluluğu, transatlantik ittifakın daha güçlü olmasına önemli katkı sağlamıştır. Batı kanadı çerçevesinde yürütülen barış koruma operasyonları, insani müdahale ve yardım kampanyaları, güvenleştirmeye politikaları ve ortak krizler karşısında ortaya çıkan çeşitli kaygılar transatlantik ittifakın ontolojik varlığını daha da güçlendirmiştir.

Çift kutuplu yapının sona ermesiyle yaşanan köklü değişimler devletlerin yeni ittifak biçimleri üzerinden politika üretmelerine sebep olmuştur. Örneğin, Avrupalı müttefikler ve ABD savaş sonrası dönemde çok sayıda askeri tatbikatlarda veya liberal projelerde birlikte katılım sağlamıştır. Örneğin, ABD ve Avrupa devletleri, Bosna ve Kosova müdahalelerinin önderliğini üstlenerek uluslararası operasyonlarda ve insani müdahale alanlarında öncül rol oynamıştır. Uluslararası sistem içerisinde dış politika alanında yekpare duruş sergileyen ABD ve AB özellikle 11 Eylül terör saldırıları sonrasında mevcut ilişkilerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır.

Yeni Dünya Düzeni olarak tanımlanan ve Amerikan üstünlüğünü ön plana çıkartan savaş sonrası dönemde, ülkeler birbirlerine bağımlı bir şekilde ekonomik ilişkilerini geliştirmiş, enerji ve uluslararası ilişkiler ağını inşa etmiş ve küresel karşılıklı bağımlılıklarını arttırmıştır (Rosenau,1980). Transatlantik ittifak yapısı içerisinde yaşanan önemli gelişmeler, sistemik değişkenler veya uluslararası krizler çerçevesinde ilişkiler yeniden revize edilmiştir. Örneğin, 1973 yılında küresel petrol piyasasında meydana gelen OPEC ülkelerinin ambargo kararı ve sürecin ürettiği sorunlar, 2008 Ekonomik krizi, Irak Savaşı ve Arap Baharı gibi küresel çapta çeşitli etkiler doğuran sorunlar domino etkisi yaratarak transatlantik ilişkileri sekteye uğratmıştır. Bu çerçevede, 2008 finansal krizinin yarattığı bunalımın uluslararası politik ekonomideki olumsuz çıktıları ve bireysel devletlerin siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki yaklaşımlarının yeri ayrı bir öneme sahiptir. Her ne kadar yapısal dönüşüm sonrası Batı kıtası içerisinde ilişkiler olumlu bir çizgide ilerlese de 11 Eylül siyasi krizi ve 2008 ekonomik krizi sistem içerisinde ABD'nin gücünün daha fazla sorgulandığı bir dönemi başlatmıştır. ABD'nin kendi ulusal sorunları çerçevesinde dış politika anlayışına yönelmesi, ortak sorunların veya küresel krizleri göz ardı etmesine yol açmıştır. Özellikle, Arap Baharı ve sonrasında artan göçmen sorunu, bölgesel ekonomik gelişme düzeylerindeki farklılıklar da sürece eklenildiği zaman liberal olmayan otoriter, korumacı, aşırı sağ kanatta ilerleyen, milliyetçi ve muhafazakâr liderlerin uluslararası politikada öne çıkması şaşırılmaması gereken bir durumdur.

Uluslararası sistem bir yapı olarak göz önünde bulundurulduğu zaman, yapının; aktörleri de etkilemesi kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Yapının aktör üzerinde artan etkisi Amerikan dış politikasında George Bush yönetimiyle ön plana çıkmış, Donald Trump yönetimi ile daha belirgin bir yapıya bürünmüştür. Donald Trump'ın ulusal çıkarları önceleyen dış politikaya yönelmesi geleneksel ABD dış politikası ile örtüşmediği gibi Batı ittifak yapısı içerisinde de ayrıştırıcı bir rol oynamıştır. Batı kanadında yaşanan ayrışmalar, içe dönük artan uygulamalar sonrasında oluşan güç boşluğunu ise yükselmekte olan güçler ikame etmeye çalışmıştır. Liberal düzen karşısında Çin öncülüğünde inşa edilen alternatif kurum ve kuruluşlar sistem üzerinde dönüştürücü rol oynarken, liberal düzenin aşınmasına da katkı sağlamıştır. Sistem içerisinde belirginlik kazanan eksen kayması, güç dengeleri arayışlarının Batı'dan Doğu kanadına doğru geçişi tetiklemiştir.

Liberal düzenin yaşadığı bu dönüşüm, sistemik sonuçlar doğurabileceği gibi, mevcut güç ittifaklarının ya da girişimlerinin çıkar eksenini çerçevesinde yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu makalede, uluslararası sistem içerisinde değişen güç dengelerinin, devletlerarasındaki ittifak ilişkilerinde yansımaları yer verilecek, Batı ekseninde yaşanan geçmiş veya mevcut kırılma noktalarında Çin etkisi uluslararası ilişkiler disiplininin ana kuramı olan Neorealizm perspektifiyle analiz edilecektir. Neorealizm kuramı, ulusal çıkarları güç kavramı çerçevesinde yorumlarken, değişen güç dengelerini de sistemsel dönüşüm kapsamında ele almaktadır. Devletlerarasındaki mevcut işbirliklerinin yeniden kurulmasında, güçler dengesinin yeniden inşa edilmesinde ve değişen güvenlik algılarını daha iyi ortaya koymak amacıyla güç, güvenlik ikilemi, ulusal çıkar ve güçler dengesi kavramlarına sıkça yer verilecektir. Bu araştırma makalesi, Batı ittifak ilişkisi içerisinde ortaya çıkan kırılmanın nedenini daha iyi anlamak, sistem içerisinde değişen güç dengelerinin dönüştürücü etkisini ortaya koymak ve sistem içerisinde ki geçici ittifakların artan önemini vurgulamak amacıyla neorealizm kuramı çerçevesinde analiz edilmiştir. Çin'in sistem içerisinde Avrupa ülkeleri ile kurduğu çok yönlü işbirliği ağının sistem üzerinde nasıl bir etki yaratacağı yönünde sorulara yönelik neorealizm kuramı değişen dengeler, tarafların artan kapasiteleri, askeri veya ekonomik alternatif oluşumlar sonucunda bölgeler üzerinde artan kontroller çerçevesinde cevap bulmaya çalışacaktır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Uluslararası İlişkiler teorileri küresel, bölgesel ve yerel düzeyde yaşanan sorunları farklılaşan ontolojik ve metodolojik düzlemle tartışmamıza yardımcı olmaktadır. Realizm de bahsi geçen pozitivist teorilerden birisi olmakta ve diğer yaklaşımlar gibi mevcut olayları farklı bakış açısı ve kavramları kullanarak yorumlamaya çalışmaktadır. Realizmin tarihsel ve siyasi kökeni Antik Yunan dönemlerine kadar uzanmakla birlikte uluslararası ilişkiler disiplin içerisinde Hans Morgenthau, E.H. Carr, Kennet Waltz, Robert Gilpin, John Mearsheimer, Schweller ile birlikte güç kazanmaya başlamıştır. Uluslararası sistemin ana birimler olarak devletleri kabul eden realizm, devletlerin çıkar eksenini etrafında hareket ettiğini ve tıpkı insan doğasında olduğu gibi bencil olduğunu ifade eder. Bu doğrultuda, iç siyasette sistemin kontrol edilebilirliğinin aksine uluslararası yapı da üst bir otoritenin olmayışı realist teorinin sistemi anarşik kabul etmesine yol açmaktadır. Devletlerin savaş halinde olması insan doğası değil, sistemin yapısının anarşik olmasından kaynaklanmaktadır (Waltz,1979: s.188). Uluslararası sistemin anarşik yapısı yüzünden bütün devletler hayatta kalmak isteyecektir ve bunun içinde güvenliklerini artırmaya gideceklerdir (Waltz,1979: s.105).

Realizm kuramı rasyonel bir aktör olarak devlet, güç, güvenlik, güç dengesi, göreceli kazanç, güvenlik ikilemi kavramlarına sıkça yer vermektedir. Neorealistlerin ulus devlet kavramını ön planda tutan yaklaşımı sistem içerisinde devlet dışı organların her geçen gün artan yetki ve işlevlerini açıklama noktasında yetersiz kalmaktadır. Çok uluslu örgütler dolaylı yoldan kendi hükümetleri aracılığıyla yürüttüğü politikalar ile siyasi kararlar üzerinde etkili olmaktadır (Gilpin, 1971, s.418). Neorealizm kuramına göre devlet, diğer uluslararası ve devlet dışı aktörlerin aksine uluslararası ilişkilerde birincil birim olarak yer almakta ve bağımsızdırlar. Uluslararası sistemde devlet, hayatta kalma gayesi içindedir ve böylece askeri, ekonomik ve siyasi kapsamda gücünü sürdürmek zorundadır. Böylelikle bir devlet, dış politikada kendi kozlarını daha iyi oynayabilir ve gücü ölçüsünde diğer devletleri etkileme kapasitesine sahip olur. Devletler, uluslararası ilişkilerde kendi başının çaresine bakmalıdır. Anarşik uluslararası sistemde her devlet kendi başının çaresine bakmaya zorlanmaktadır. Bundan dolayıdır ki, uluslararası ilişkilerin birincil analiz birimi olan devletler, güçlerini artırma eğilimindedirler.

Neorealist kuramın en önemli temsilcisi olan Kenneth Waltz'a göre, uluslararası işbirliğinin önünde iki önemli engel bulunmaktadır. Bu engellerden bir tanesi göreceli kazanç, diğeri ise bağımlı olma ilkesidir (Grieco,1998: s.487). Devletler herhangi bir işbirliğinde mutlak kazançlardan çok göreceli kazançlarını düşünmektedir. Bu nedenle bir devlet ancak diğer devletten göreceli olarak daha çok kazandığı veya eşit ölçüde kazandığı zaman

işbirliğine yanaşmaktadır. Devletlerin iş birliğini engelleyen diğer önemli ilke ise, birbirlerine bağımlı olma ilkesidir. Devletler işbirliği sonucunda birbirlerine daha çok bağımlı hale gelmesi durumunda kendi bağımsızlıklarını kaybedecektir. Devletlerarasındaki yüksek dereceli bağımlılık ilişkisi, taraflar arasındaki yakınlığı ve ilişkilerin yeterince düzenlenemediği durumlarda, çatışma riskini arttırmaktadır (Grieco,1998:s.487)Realist bakış açısı bağlamında uluslararası sistemin en etkin birimi olarak devlet, görece kazançlar üzerine de odaklanmaktadır. Yani bir devletin kazancı, diğer devlete göre fazla olmalı, diğer bir deyişle aradaki güç kazanım farkı yüksek olmalıdır. Bu doğrultuda, liberal kurumsalcıların öngördüğü mutlak kazanç ilkesi, görece kazanç ilkesiyle karşıtlık oluşturmaktadır.

Neorealist ya da yapısal realist anlayış adında da anlaşılacağı üzere uluslararası sistemin yapısına odaklanmaktadır. Böylece uluslararası sistem anarşiktir, devletler üzerinde herhangi bir otorite bulunmamaktadır. Kenneth Waltz'a göre, aktörler tek başlarına yorumlanmamalı, uluslararası ilişkilerin sistemik unsurları da göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca Kenneth Waltz, uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı yüzünden güç dağılımının devletlerarası ilişkilerde ki önemine de vurgu yapmaktadır. Yapıdan hareketle, sistemin tek kutuplu, çift kutuplu ve çok kutuplu olması uluslararası sistemin gidişatına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Çok kutuplu yapı içerisinde Amerika'ya karşı beklenen güç dengesi politikalarının devreye girmemesinin en önemli sebepleri arasında, ABD'nin sistem içerisinde bir tehdit olarak algılanmaması ve ABD'nin sadece kendi güvenliğini korumaya yönelik almaya önlemlere yönelmesidir. Örneğin, Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerikan tek kutupluluğunu Amerikan Barışı (Pax Americana) olarak tanımlayan Christopher Layne, sistem içerisinde yeni büyük güçlerin yükselmekte olduğunu ve özellikle Çin'in artan gücünün belirgin bir şekilde ön plana çıktığını belirtmektedir. ABD'nin aşırı genişlemesiyle ve ekonomik gücünün zayıflamasıyla Amerikan hegemonyasının son bulduğunu dile getirmektedir (Layne,2011,s.149).

Yükselen güç Çin'in sistem içerisindeki yükselişi güç dengelerinin yeniden inşa edilmesine yol açarken, mevcut gücün sistem içerisinde daha fazla güçlenmesine yol açacaktır. Neorealizm kuramının en önemli kavramı olan dış dengeleme stratejisine yönelerek uluslararası yapı içerisinde bölgesel işbirlikleri oluşturarak küresel dengelerin yeniden tanımlanmasını sağlamaktadır. Örneğin, ABD karşısında yükselmeye devam eden Çin yönetimi savunmacı realist kuram çerçevesinde hareket ederek, dış dengeleme stratejilerine yönelerek sistem içerisinde statükocu bir davranış örneği sergilemektedir. Çin yönetimi kendi güvenliğini sağlamak için sistem içerisinde lider devlete veya hegemonyal güce karşı iş birliği politikalarını devreye sokmaktadır. Bu makalede, Çin'in sistem içerisindeki yükselişini ele alırken, transatlantik ittifak ilişkilerinde yaşanan kırılmanın mevcut dengeler üzerinde yarattığı değişimi de ön plana çıkartacaktır. Transatlantik ittifak ilişkilerinde çıkar odaklı yaklaşımların ön plana çıkması liberal değer ve ilkeler çerçevesinde inşa edilen dünya düzeninde zarar görmesine yol açmaktadır. Örneğin, John Ikenberry, 2015 yılında yazdığı makalede liberal sisteme meydan okumaların Batılı olan ülkeler tarafından gerçekleştirildiğini ifade ederken, küresel yönetime en büyük tehdidin kendi kalbinden geldiğini dile getirmiştir (Ikenberry, 2010,s.519-520). John Ikenberry'ye göre, Amerika Birleşik Devletleri sistem üzerindeki hâkimiyetini devam ettirebilmek için Çin'in yükselişini durdurmalı veya muhtemelen erteletmelidir. (Ikenberry, 2018). Çin ise sistem içerisinde AB veya AB'nin bireysel devletleri tarafından kolayca kabul edilebilmek ve yükselen güçler karşısında mevcut konumunu her geçen gün arttırmak adına "değer" prensibi çerçevesinde bir dış politika yürütmeye çalışmaktadır.

Saldırgan realizm kuramının en önemli isimlerinden olan John Mearsheimer, "Bound to Fail" adlı makalesinde, 1990-2004 arası dönemi uluslararası liberal düzenin altın yılları olarak tanımlarken, 2005-2019 arası dönemi liberal düzenin çöküşü olarak değerlendirmiştir. (Mearsheimer, 2019,s,28). Liberal değerlerin kurucusu olan ABD, Batı kanadındaki ülkelerle ortak politikalar yürütme konusunda pasif bir duruş sergilemesi Çin'in sistem içerisinde dengeleri değiştirmeye yönelik önemli bir fırsat sunmuştur. Liberal düzenin yaşadığı bu dönüşüm sistemik sonuçlar doğurabileceği gibi, mevcut güç ittifaklarının ya da girişimlerinin çıkar ekseni çerçevesinde yeniden tanımlanmasına da zemin hazırlamıştır. Bu makalede, uluslararası sistem içerisinde değişen güç dengeleri, güç politikalarında yaşanan değişim ve ülkelerin güç kapasitesinde yaşanan dönüşüm neorealist kuram çerçevesinde ele alınacak, devletlerarasında yeniden inşa edilen ittifak ilişkisi veya güç dengesi bu kapsamda tanımlanacaktır. Bu çalışma transatlantik ittifak ilişkisinde yaşanan kırılmanın sistem içerisinde yaratacağı etkiyi değerlendirirken, Çin'in mevcut dünya düzeni içerisinde süreklilik gösteren yükselişinin ABD'nin görece gücüne ve liberal yönetim modeline ne gibi etkiler doğuracağını da ele alacaktır. Uluslar arası sistem içerisindeki güç dengelerinde yaşanan değişim veya meydana gelen bu gelişmeler, Çin'in AB ülkeleri içerisindeki etkisini artırma yönündeki çabayı ortaya koymaktadır.

3.LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Araştırma kapsamında, Soğuk Savaş sonrası dönemde transatlantik ittifak yapısı içerisinde ortaya çıkan sorunlar, uluslararası sistem içerisinde transatlantik ittifak içerisinde yaşanan kırılmanın güç dengeleri üzerindeki etkisi özellikle AB ve Çin ilişkilerine yansımaları ve son olarak yükselen güç Çin'in Batı kıtası içerisinde artan dönüştürücü etkisine bu bölümde yer verilecektir. Bu araştırma makalesinde, nitel araştırma yöntemi kullanılarak, parçalara değil bütüne; yani değişkenlere değil, her biri kendine özgü olan olay ya da olgulara odaklanılacak ve araştırma konusu tümevarımsal bir yaklaşımla belirlenecektir.

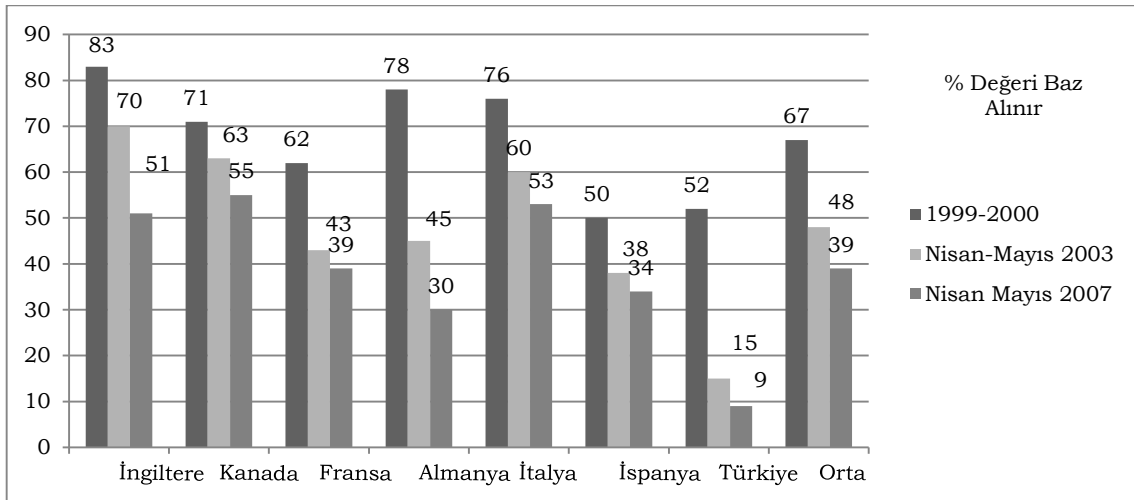
Nitel veri toplama teknikleri kullanılarak toplanan veriler üzerinden çözümlemeler yapılacak ve elde edilen verilere uygun teorik açıklama getirilecektir. Araştırmanın hipotezleri destekleyen yan hipotezleri de çalışma kapsamında önemli katkı sağlamıştır. Bu makale bağlamında, hipotezin oluşmasında ön plana çıkan bağımlı hipotezler ortaya konacaktır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin küresel gücünde yaşanan gerileme çok kutuplu yapıya doğru geçişi hızlandırması bu çalışmaya önemli katkılar sağlamıştır. Transatlantik ilişkilerde yaşanan gerileme sonrasında uluslararası alanda oluşan güç boşluğunun Çin tarafından ikame edilmeye çalışılması, ABD yönetiminin meşruiyetinin daha fazla sorgulanmasına yol açmıştır. Çin'in bölgesel düzlemde etki alanlarını genişletmesi ABD'nin AB içerisindeki etki edebilme kapasitesinin daralmasına yol açmaktadır.

3.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Transatlantik İttifak İlişkilerinde Yaşanan Kırılma

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD, küresel piyasalar üzerinde hâkimiyetini sürdüren, küresel sorunlarında çözümünde paydaş rol oynayan ve sistem içerisindeki güvenliğin ve barışın sağlanmasında önemli bir aktör görevi görmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde liderlerin yapı üzerinde artan önemi daha belirgin hale gelmiştir. Sistemik değişkenlerin yerini kişi değişkeni yer almasıyla dış politika kavramı yeniden şekillenmeye başlamıştır. George W. H. Bush dönemi, ulusal güvenliğin muhafaza edilmesi, sistem içerisindeki hegemon gücün diğer devletler tarafından kabul görmesi veya küresel sorunların çözümünde etkin bir devlet olma gibi hedefler çerçevesinde dış politika yürütmüştür. Ayrıca, George H. W. Bush liberal pratiklerle şekillenen kurumlar çerçevesinde yeni bir dünya bir düzenin kurulmasını amaçlamıştır. Clinton yönetimiyle küresel politikalar altın çağını yaşamış, uluslararası kurumlar aracılığıyla sistem içerisindeki liderliği daha kolay kabul görmüş aynı zamanda liberal değerlerinin yayılması amacı da başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

George W. Bush'un göreve gelmesiyle ABD dış politika geleneğinde köklü değişimler yaşanmıştır. Sivil toplum, liberal değerler veya küresel yönetim gibi Batı'nın kimlik siyasetini şekillendiren kavramların yerini daha çok güvenlikleştirici politikalara bırakmıştır. ABD'nin 11 Eylül terör saldırıları sonucunda benimsediği yönetim anlayışı, liberal demokratik yönetim modelinin arka plana atılmasına yol açmıştır. ABD'deki George W. Bush dönemi uluslararası sistemdeki diğer aktörlerin varlıklarını ve tercihlerini gözeten bir hegemonik düzenden farklı olarak kendi çıkarları etrafında şekillenen ve tek tarafılığı önceleyen küresel tek merkezli hegemonik istikrar model arayışında olmuştur.

Tablo 1. 1999-2007 yılları arasında NATO Müttefikleri'nin Kamuoyu Yoklaması
(ABD'nin Dostlarını Kaybetmesi)

Kaynak: Ole. R.Hosti, To See Ourselves as Others See Us, Michigan Üniversitesi 2008,s.19

2000 yılında NATO müttefikleri arasında yapılan kamuoyu yoklamasında ABD yönetimine % 67 oranında destek mevcut iken, 2007 yılında ise % 39 oranında bir destek gösterilmiştir (BBC,2007). ABD'yi "şiddetin ve terörün mağduru" kılan 11 Eylül saldırılarından yaklaşık iki ay sonra Avrupa'da yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre, Avrupalıların yarısından fazlası yaklaşık %53 oy ile ABD'yi dünya barışı için bir tehdit olarak görmüştür (Fabbrini,2004,s.81).

Barack Obama yönetiminin Asya kıtasına yönelik artan eğilimi AB ile olan mevcut ilişkisinin zedelenmesine yol açmıştır. ABD dikkatini Asya-Pasifik bölgesine verdiği için AB ile olan ilişkilerini ikinci plana atmak zorunda kalmıştır (Duran, 2012,s.27). ABD farklı bölgelerdeki ulusal çıkarlarını AB ve ABD arasındaki ilişkilerinden öncelikli tutması gibi nedenlerden ötürü karşılıklı ilişkiler istenilen düzeyde gelişmemiştir (Akarçay,2017,s.715).

ABD yönetiminin 11 Eylül terör saldırıları sonrasında müttefiklerine gereksinim duymadan aldığı tek taraflı operasyon kararları NATO içerisinde güven sorununun ortaya çıkmasına yol açmıştır. 2007 yılında NATO üye ülkelerin vatandaşlarına yönelik yapılan bir ankette, Amerikan'ın küresel yapı içerisindeki etkisi "çoğunlukla olumsuz" olarak sonuçlanmıştır (BBC,2007). Neoliberal modelin iflası anlamına gelen 2008-09 ekonomik krizi Batı neoliberal ekonomik modelini derin bir krizin içerisinde sokmuştur. 2008 ekonomik krizinde etkisiyle uluslararası piyasalar üzerindeki hâkimiyetini kaybetmeye başlayan ABD, sistem içerisindeki uluslararası sorunlarda daha pasif bir rol oynamaya başlamıştır. Obama'nın Asya'ya Dönüş (Pivot to Asia) politikası, Asya Pasifik kıtasına verdiği önemi göstermektedir. Obama'nın Asya-Pasifik bölgesine yönelmesi yükselen güç Çin'in bölgedeki hâkimiyet alanını sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Barack Obama döneminde AB ile ABD arasındaki ilişkilerin yetersizliği ve ABD'nin de farklı bölgelerdeki çıkarlarını iki taraf arasındaki ilişkilerinden öncelikli tutması ilişkilerin istenilen düzeyde gelişmesini engellemiştir (Akçay,2017).

Barack Obama yönetimini devir alan Donald Trump göreve gelmesiyle transatlantik ittifak içerisinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Trump yönetiminin çok uluslu örgütlerinin (Birleşmiş Milletler, AB, NATO) ve çok taraflı ticaret düzeninin sorgulayarak çok taraflı liberal düzenine büyük zarar vermiştir. Donald Trump'ın başkanlığı süresince, ittifaklar sistemi, çok taraflılık, dayanışma gibi unsurlar yerini korumacı politikalara bırakmış, adeta ulusal çıkarlar öncelenmeye başlanmıştır (Kocamaz,2020,s.10). Kendisi tarafından ilkeli realizm olarak nitelenen bu dış politika anlayışı hem müttefikler arası çok taraflı ve ikili ilişkilere zarar vermiş hem de geleneksel ABD dış politika çizgisini kaydırmıştır. Bu konuya yönelik Uİ çalışmalarında Trump'ın realist bir dış politika anlayışı izlediğine dair analizler mevcuttur. Ancak, Stephan Walt ve John Mearsheimer gibi realist ekolün duayenleri bu çizgiyi realist paradigmalardan uzak olması sebebiyle realist bir dış politika olmadığı yönünde bir kanıya varmışlardır (Mearsheimer ve Walt,2016).

Donald Trump iktidarının izlediği dış politika çerçevesinin Uİ çalışmalarında yankı uyandırması diğer ABD liderlerinden farklılaşmasıyla ilgilidir. Yani, Trump döneminde küreselleşmeci tutumdan uzak bir siyaset izlenmeye çalışılmış, müttefikler suçlamaya tabi tutulmuş, uluslararası örgütler görmezden gelinmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, Trump benzeri yaklaşımlarının Reagan, Bush ve Obama dönemlerinde gözlemlenmişse de Vuorelma'ya göre Batı bütünsel olarak Trump iktidarı döneminde tanımlanmamıştır (Vuorelma,2020). Böylece, Trump'ın dönemsel olarak tek taraflılığı, liberal uluslararası düzen ile örtüşmeyen uygulamaları müttefik ilişkilerinin sorgulanır hale gelmesine sebep olmuştur. Ayrıca bu uygulamalar kantitatif verilerle de desteklenmektedir. Trump döneminde ABD Kongresi, eski başkan Obama dönemine göre AB'ye olan bütçe payını %33'ten %23'e doğru azaltmıştır (McKay,2019). Dolayısıyla, görece azalan bütçe payları, diplomatik görüşmeler, personel hareketliliği transatlantik ilişkilerin geleceğine ilişkin düşündürücü gelişmeler olmuştur. Bu doğrultuda Batı değerler sistemi ve tarihsel ilişkilerin yarattığı taraflar arasındaki güven zamanla azalma ivmesi göstermiştir. Hatta bu değerlerin aşınmaya başlamış olması Batısızlık gibi liberal normlarla örtüşmeyen nosyonların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Nye,2020). Değerlerin aşınmasına neden olan faktörlerden birisi de Donald Trump'ın popülist söylemleridir. Donald Trump yönetimine göre, müttefikler NATO içerisinde misyonlarını yerine getirmemekte bu çerçevede her Avrupa ülkesi ülke içi GSYİH'lerin %2'sini NATO savunma harcamalarına ayrılması gerekmektedir.

Donald Trump yönetiminin fayda maliyet politikalarına verdiği önem, ulusal çıkarları öne süren politikaları ve AB içerisinde yer alan ülkelere yönelik artan talepleri uzun yıllardır değerler üzerine inşa edilen mevcut yapının büyük zarar görmesine yol açmıştır. Örneğin, Başkan Trump'ın G-7 zirvesini terk edişi ve Batı toplumunda oldukça yoğun bir şekilde kabul gören Paris İklim Anlaşması'ndan geri çekilmesi, AB bütünleşmesine aykırı bir durum olan Brexit sürecine büyük destek vermesi transatlantik ilişkilerin şüpheli gidişatına işaret etmiştir. Bu bağlamda bazı siyasetçilerin Trump'ın liberal olmayan politikalarına tepki olarak söylemlerde

bulunmuşlardır. Dönemin Almanya Başbakanı Angela Merkel Avrupalıların kendi kaderini elinde tutması (Paravicini, 2019) ve Fransa Başbakanı Emmanuel Macron'un NATO'nun beyin ölümü (Sputnik News, 2017) açıklamaları gösterilen tepkiler arasında yer almaktadır. Örneğin, AB ülkelerine uygulanan gümrük vergileri ve ilişkilerde tahribatın derinleşmesine sebep olan Kuzey Akım 2 projesi transatlantik kanadın geleceğine ilişkin olumsuz yaklaşımların zihinde canlanmasına sebep olmuştur. Son olarak, İran Nükleer Anlaşması ve İsrail- Arap sorunsalına ilişkin Trump'ın izlediği politikalar Batı içerisinde ABD ve müttefiklerinin fikir ayrılıklarının artmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin, 2017 yılında Brüksel'de gerçekleşen Zirve sırasında Donald Trump'ın, "Avrupa'ya güvenliği NATO sağlayacaksa maliyetleri sadece ABD'ye yüklemeyin" mesajını vermesi, transatlantik düzende yaşanan kırılmanın en belirgin göstergelerinden biridir (Pier, 2017). Donald Trump'ın transatlantik ittifak içerisinde artan izolasyonist politikaları, ulusal çıkar kavramının küresel çıkar kavramına göre daha fazla ön planda tutması ve fayda- maliyet hesaplaşmaları çerçevesinde artan dış politika uygulamaları NATO ittifakı içerisinde yer alan üye devletlerinin birlikte hareket etmesini zorlaştırmıştır. ABD'nin menfaatlerini önceleyen strateji, NATO ve AB ülkeleri arasındaki güven boşluğu yaratmıştır. NATO savunma örgütünün mevcut itibarının zedelenmesi, transatlantik ittifak içerisinde yaşanan önemli sorunların çözülmemesi ve ortak değerlerin yitirmeye başlanması ortak güven ve kimlik temelli inşa edilen kurumsal yapının büyük bir sınavdan geçtiğini göstermektedir.

Donald Trump'ın ABD'de iktidara gelmesi ve sonrasında bahsi geçen liderin transatlantik ittifakın varlık felsefesiyle örtüşmeyen uygulamaları takip etmesiyle birlikte ABD-AB ilişkilerinde kırılma noktaları yaşanmış, yaşanan bu kırılma uluslararası sistem içerisinde Çin ve Rusya gibi aktörlerin AB ile çıkarlarını uyumlaştıracak politikalar üretilmesine de olanak sağlamıştır. Özellikle, devletlerin fayda maliyet çerçevesinde şekillenen yaklaşımları neorealist kuramın ulusal çıkar kavramı ile daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Özellikle, NATO içerisinde yaşanan bütçe problemleri, istişare mekanizmasının işlevsiz hale gelmesi ve ABD'nin yeni oluşumlara öncülük etmesi NATO'nun ciddi krizler ile karşı karşıya olduğunun sonucudur. Donald Trump yönetiminin dış politika kararlarının fayda-maliyet analizi çerçevesinde alınması ve çıkar odaklı söylemlerin ön plana çıkması transatlantik ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.

Donald Trump'ın koltuğunu Joe Biden'a devretmesi, AB ülkelerinin ortak güvenlik politikalarını yeniden hayata geçirmesi ve ABD'nin geleneksel dış politika anlayışını terk etmesi noktasında bir umut olmuştur. Batı ittifakı içerisinde ortak sorunların devam etmesi, güven boşluğunun yeniden inşa edilememesi ve Biden yönetiminin uzlaşma kültüründen uzak bir yaklaşım sergilemesi AB içerisinde büyük bir hayal kırıklığına dönüşmüştür. Uluslararası sistem içerisinde küresel sorunlar karşısında pasif duruş sergileyen ABD, mevcut ittifaklarını kaybetmeye göze alacak uygulamalara yer vermiştir. AB içerisinde oluşan bu güç boşluğunu doldurmaya çalışan Çin, AB ülkelerini kendi alternatif ittifak oluşumları içerisinde dahil etmeyi, yeni ekonomik iş birliği anlaşmalarını uygulamaya koymaya ve Batı içerisinde var olan olumsuz Çin algısını barışçıl yükseliş politikaları ile önüne geçmeyi amaçlamıştır.

3.2. Uluslararası Sistem İçerisinde Değişen Güç dengelerinin AB ve Çin İlişkilerine Yansıması

ABD ve AB arasında yaşanan rekabet veya artan sorunlar uluslararası sistem içerisinde ki dinamiklerin değişmesine ve güç dengelerinin yeniden inşa edilmesine yol açmıştır. Mevcut ittifak ilişkilerinin yön değiştirmeye başlaması, sistemik değişkenler veya güç kapasitesinde yaşanan değişim ülkeler arasındaki iş birliğinin yönünü de etkilemiştir. AB içerisinde son on yıl içerisinde yaşanan 2008 Avro Krizi, 2014 Ukrayna Krizi, 2015 Göçmen Krizi ve 2016 Brexit krizi AB içerisindeki iç faktörlerin ve siyasi dinamiklerin birlik üzerinde ayrıştırıcı rol oynadığını görülmektedir. AB kendi içerisinde ulusal krizlerin üstesinden gelmeye çalışırken, beklediği desteği ABD'den görmemesi hatta aksine Trump yönetiminin yürüttüğü ayrıştırıcı politikalar karşısında hayal kırıklığına uğramıştır. Batı ittifakı içerisinde büyük öneme sahip olan liberal değerlerin korunması, kıta içerisindeki iş birliğinin devamlılığın sağlanması ve ortak güvenlik ittifakının sürdürülmesi gibi misyonları AB özellikle bu şartlar altında tek başına yürütmekte sorunlar yaşamaya başlamıştır (Webber, 2018). ABD'nin sistem içerisindeki sahiplenici rolünün etkisinin azalması, liberal düzenin koruyucu rolünü kaybetmesi ve kıta içerisinde değer kavramının çıkar kavramı karşısında arka plana atılması ikame güçlerin sistem içerisinde hareket sahasının genişlemesine yol açmıştır.

Uluslararası sistem içerisine her geçen gün daha fazla katılımcı rol üstlenen Çin, sistem içerisinde değişen konjonktürden en çok fayda sağlayan ülke olmuştur. 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü içerisine üye olmasıyla serbest pazar ekonomik modelini benimseyerek dış ticaret hacminin geliştirmiştir. Çin'in devlet kapitalizmi çatısı altında benimsediği liberal düzende küresel ekonomi içerisine daha fazla eklenmiş ve Çin- AB arasında birçok sektörde işbirliği derinlik kazanmıştır. 1975 yılına kadar ilişkisizlik yılları olarak

addedilen Çin-AB ilişkileri, bu tarihten itibaren ekonomik ve ticari minvalde gelişmeye başlamış ve 1995 yılında AB Çin ile ilgili ilk uzun vadeli stratejilerini yayımlamıştır. 1998 yılında ise ilişkiler daha da kurumsallaşmaya başlamış, “Çin ile Kapsamlı bir Ortaklık İnşa Etme” bildirisini 2001 yılında AB’nin Çin Stratejisi olarak dönüştürülmüştür. Bu tarihten sonra, stratejik ortak olarak etiketlenen Çin aktörü, AB ile ilişkilerini birçok sektörde genişletmiş/derinleştirmiş ve bu devletler iki sistemik rakip olarak görülmeye başlanmıştır.

AB ve Çin arasında ki ilişkilerin tarihsel gelişimini incelediğimizde, iki aktörün karşılıklı etkileşim biçimi çeşitli sektörler kapsamında incelenmektedir. Liberal teorinin ipuçlarıyla yapılan incelemelerde, AB’nin Çin’den ekonomik kazançlar sağlayacağı ve AB’nin temel beklentileri arasında Batı değer ve normlarına Çin’in adapte olabileceği fikriyatı yer alırken; Çin perspektifinden ilişkilere bakıldığında AB’nin bağımlı kılınabileceği düşünülmektedir. Böylece, siyasetin ağırlık merkezinin Asya bölgesine kayabileceği düşüncesi Çin’in mevcut beklentileri arasında yer almaktadır. AB, kendi demokrasi ve insan hakları gibi varoluş değerlerini “Brüksel Etkisi” ile Çin’e yaymaya çalışırken, Çin ise AB gibi büyük ölçekli bir pazara erişim sağlayıp siyasi ve ekonomik etki alanlarını derinleştirebilecektir.(Çiçek, 2016; Jacques, 2012: 250-255; Karaca, 2008: 25-30; Örmeci 2013, 2-4; Yılmaz 2008: 75- 90).

Uluslararası ilişkilerin realist doğası gereği Çin ve AB etkileşiminin güvenlik payandası altı çizilmesi gereken bir unsurdur. İnşa edilen karşılıklı ekonomik kazanımlar ve genel olarak çıkarlar Çin’in Batı nezdinde tehdit oluşturmaması bakımından son derece önemlidir. Böylelikle güç dengesi politikası gereği Çin’in Batı ile yaklaşan ekonomik çıkarlarının yanı sıra güvenlik çıkarları ve artan karşılıklı bağımlılık Çin tehdidi oluşumunun bertaraf edilmesi bağlamında vurgulanması gereken önemli bir noktadır (Çiçek, 2016; Kissinger, 2002: 243; Jacques, 2012: 250-255; Karaca, 2008: 25-30). İki aktörün birbirini etkilemiş biçiminde Çin’in kazanımları ise şüphesizdir ki AB’nin tam anlamıyla bütünlük olmamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim çalışmaların elde ettiği bulgular doğrultusunda Çin’in AB’nin bireysel devletleriyle ikili ilişkiler ve ortaklık ağları oluşturduğu gözlemlenmektedir (Çiçek, 2016; Dinç, 2011: 100; Medeiros, 2009:14; Karaca, 2008: 23-54; Shambaugh-Yahuda, 2008: 127-132). Böylece bu yaklaşım, bugün güncel olarak tartışılan “Tek Kuşak Tek Yol Girişimi” veya “Kuşak ve Yol Girişimi” politikasında daha da anlam kazanan düşünceye işaret etmektedir. Çin bu projesi kapsamında gelişmekte olan devletler ile kurduğu işbirliği ilişkisi sonucunda bu devletleri kendisine bağımlı veya yarı bağımlı hale getirmekte, yeni iş strateji ağları oluşturmakta ve bu devletler üzerindeki ekonomik temelli işbirliği ilişkisini siyasi, kültürel ve toplumsal alanlara da taşımaktadır. Çin’in dünyada yatırım ve üretim imkânlarını genişletmesine olanak sağlayan KYG girişimi, aynı zamanda dünya üzerindeki etki ve nüfuz alanını genişletmesinde, bölge ülkeler üzerinde daha fazla söz sahibi olmasında ve çok kutuplu dünya düzeni içerisindeki mevcut hâkimiyetini güçlendirmesinde de önemli rol oynamaktadır. Pekin yönetimi, bu kurumlar ve projeler ile alternatif bir düzen kurarken, ABD’nin ve onun merkezinde yer alan uluslararası kurum ve kurallara karşı bir meydan okumaktadır. Çin, “Kuşak ve Yol” Projesi ile kalkınma stratejilerini diğer ülkelere ihraç ederken, küresel yapıda ki meşru yönetim gücünü de her geçen gün arttırmaktadır. Çin, KYG projesi ile hem bölgesel hem de küresel anlamda hegemonik düzene ortak olma arayışı içerisine girmesi gücün sistem içerisindeki dönüşümünü ortaya koyarken, ekonomik gücün siyasi güç parametreleri üzerindeki önemini de vurgulamaktadır.

3.3.Yükselen Güç Çin’in Batı kıtası İçerisinde Artan Dönüştürücü Rolü

Yeni Dünya düzeni içerisinde yükselen güçler arasında yer alan Çin’in ABD karşısında güçlü bir rakip olarak ortaya çıkması sistem içerisinde kurulan güç dengelerinin yeniden inşa edilmesini sağlamıştır. Çin’in ekonomik zeminde kazandığı üstünlüğünü siyasi zemine taşıma yönünde artan çabası sistemi değiştirme yönündeki girişimlerinin göstergesidir. Çin’in küresel üretimin merkezinde yer alması, uluslararası kurumlar içerisinde artan aktif katılımı, gelişen yumuşak gücü ve sistem içerisinde artan sorumluluk bilinci küresel yapıdaki meşruiyetini güçlendirmektedir. Gelişen Çin gücü karşısında, sistemin sahiplenicisi olma yönünde geriye doğru adım atan ABD, yeni hegemonik rekabetin başlamasına katkı sağlarken, Batı ittifakı içerisinde sahip olduğu konumunu da riske atmıştır. Donald Trump ile AB ile ABD arasındaki transatlantik bağların giderek gevşediği ve hatta sarsıldığı bir dönemden geçilirken, ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin daha da gerginleşmesi iki büyük güç arasında bir soğuk savaş ihtimalinin giderek kuvvetlendiği yönünde yorumları ortaya çıkarmıştır. Çin’in küresel sistem içerisinde artan meşruiyeti bölgeselleşme politikaları, kurumsallaşma girişimleri ve ittifak bağlarının güçlenmesiyle daha belirgin hale gelmiştir. Çin’in AB’de kompartımanlar çerçevesinde artan yatırım anlaşmaları ABD’nin en geniş cephesinde Çin’in artan yayılmacı gücünü göstermektedir.

Çin'in artan ekonomik gücünün bölgeler üzerindeki dönüşümünün en belirgin örneği olan "Bölgesel Ekonomik İşbirliği (RCEP)" ticaret anlaşması Çin'in ekonomik yapı içerisinde artan manevra alanlarını göstermektedir. Çin çok taraflı kurumlar aracılığıyla yürüttüğü bölgesel anlaşmalar ile ABD'nin sistem içerisindeki etki edebilme kapasitesini daraltmayı ve AB kıtası içerisindeki hâkimiyetini arttırmayı amaçlamaktadır. AB ülkeleri ile Çin arasında imzalanan 17+1 anlaşması, Çin'in en büyük ticaret ortakları arasında AB'nin ilk sırada yer alması ve AB içerisinde artan Çin menşeli ürün ve bilişim modelleri Çin'in AB ekonomisi içerisindeki yayılan genişleyen gücünü göstermektedir. ABD'nin Asya Pasifik'te yürüttüğü projeler karşısında Çin'de Avrupa kıtası üzerindeki varlığını daha fazla gösterme çabası içerisine girmiştir. AB, ABD ülkeleri ile olan tarihsel ve kültürel bağına karşılık, Çin yönetimi ile de güçlü bir ekonomik bağ kurmaktadır. Örneğin, 2019 yılında ABD, AB ülkelerine toplamda 268 milyar dolar ihracat yaparken 452 milyar dolar ithalat gerçekleştirmektedir (American Enterprises Institute,2015). 2020 yılında AB'nin en çok ticaret yaptığı ülkeler arasında 587,967 milyar dolar ile Çin ilk sırada yer alırken, AB ülkelerinin toplam ekonomisi içerisinde %16 paya sahiptir (Trade Statistics,2020). Çin hükümeti, AB komisyonunun önem verdiği konular arasında yer alan yeşil ekonomi kavramına yönelik desteğini göstererek, yeşil enerji sektörlerinde Avrupa Birliği ile uyumlu politikalar yürüteceğini taahhüt etmektedir. AB'nin küresel tedarik zincirleri açısından Çin menşeli ürünler büyük öneme sahiptir. AB'nin hassas ekonomilerinin bağımlı olduğu toplam 137 ithal ürünün yarısından fazlası (%52) Çin menşeli ürünler oluşturmaktadır (EU-Commission,2020).

Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi, (KYG) Asya ülkelerini Avrupa ülkelerine bağlarken, kıtalararasındaki engelsiz ticaret ve ulaşımın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Kuşak ve Yol Projesinin temelini oluşturan altyapı faaliyetleri bölgeler arasındaki ulaşım ağının inşa edilmesi ve mal ve hizmet akışının sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Asya kıtası ile Avrupa kıtası arasındaki ulaşım ağının inşa edilmesinde, mal, ticaret ve hizmet akışının sağlanmasında önemli rol oynayan Kuşak ve Yol girişimi, tüm üye devletlerin ortak çıkar ve sorumluluk almasını hedeflemektedir. Örneğin, Çin-Avrupa yük treni sefer sayılarında büyük oranda artış meydana gelmiştir. 2013 yılında ki 308 tren sefer sayısı 2017 yılında ise 3.673 rakamına ulaşmıştır (Belt and Road Portal, 2018). Çin'in KYG girişimi içerisinde birçok Avrupa ülkesi yer almaktadır. Avrupa'yı Çin'e bağlayan yeni İpek Yolu Projesi komşu ülkeler tarafından Çin'e yönelik oluşan tehdit algısının kırılması noktasında da büyük önem taşımaktadır. ÇHC, Kuşak ve Yol Projesi ile dünya üzerindeki etki ve nüfuz alanını genişletmeyi ve kendi öncülüğünde çok kutuplu bir dünya düzenini inşa etmeyi hedeflemektedir. Çin'in, Kuşak ve Yol Projesi doğrultusunda yürüttüğü küresel politikaları, altyapı çalışmaları ve finansal kaynak aktarımı AB üyesi devletlerin üzerinde kullandığı en önemli stratejik araçlar arasında yer almaktadır. Çin'in küresel piyasalarda artan rolü ekonomik politikaların politik güç mekanizmaları üzerinde dönüştürücü etki yaratmaktadır. Çin'in bölge ülkeler üzerinde yürüttüğü kalkınma projeleri, ön şart talep etmeden verdiği yardımları veya uzun ödemeli Amerika'nın sistem içerisinde şartlı veya ayrıcalıklı olarak sunduğu politikalarının önüne geçmektedir.

KYG Projesinin finansman ayağını oluşturan Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) ise ABD'nin mevcut yapısal gücünün sistem içerisinde etkisini kırarken, gelişmekte olan ve gelişen ülkelere sistem içerisinde alternatif finansal kuruluş imkânları sunmaktadır. 2016 yılında kurulan Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB), Çin'in öncülüğünde kurulan ilk uluslararası finans kuruluş olma özelliği taşımaktadır. AIIB, 112 üyesi bulunan uluslararası bir kuruluştur. Asya Altyapı ve Yatırım bankası üyeleri arasında Avrupa ülkeleri de yer almaktadır. AIIB, Dünya Bankası, IMF gibi Batı merkezli kuruluşların kural ve yöntemlerini yakından takip ederek, bu kuruluşlar ile ortak faaliyetler de yürütmektedir (Lones, 2020,s,121-122) ABD'nin en yakın müttefikleri arasında yer alan İngiltere, Almanya, Avustralya ve Güney Kore'nin de alternatif finansal kuruluşunun içerisinde yer alması ABD'nin "aşağılayıcı diplomatik bir yenilgisi" olarak değerlendirilmektedir (The New York Times, 2015). Çin "Kuşak ve Yol Girişimi" ve "Asya Alt Yapı ve Yatırım Bankası" ile ekonomik temelli girişimleri politik zeminde de karşılığını bulmakta, Avrupa ülkelerinin de bu oluşumlar içerisinde yer alması Çin'in Avrupa kıtası üzerinde artan etkisini ortaya koymaktadır.

ABD'nin Asya Pasifik kıtası içerisinde yürüttüğü projeler karşısında Çin'de Avrupa kıtasındaki varlığını daha fazla arttırmayı hedeflemektedir. Çin, Avrupa sermaye pazarını kendisine çekerek, ABD'nin Avrupa coğrafyası üzerindeki ekonomik hâkimiyetini kendi lehine çevirmeyi hedeflemektedir. Çin, Batı düşmanlığını kazanmadan ekonomik ve bölgesel gelişimini tamamlamayı, Avrupa ülkeleri üzerindeki nüfus edebilme kapasitesini arttırmayı ve ekonomik gücünün politik zeminde karşılık bulmasını amaçlayan girişimler içerisinde yer almaktadır.

4 Aralık 2019 tarihinde Londra’da gerçekleşen liderler zirvesinde NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg’in isteği üzerine hazırlanan değerlendirme raporu NATO ittifakının siyasi ve stratejik rolünün arttırma amacını taşımaktadır. NATO 2030 Değerlendirme Raporu, birlik içerisinde siyasi uyumun yeniden sağlanması ve eşgüdümün arttırılması amacıyla ortaya konmuştur. “NATO 2030: Yeni Bir Çağ için Birliktelik ” raporunda yer alan önemli başlıklar arasında belirsiz zamanlarda stratejik çaba göstermek, değişime uyum sağlamak ve yeni bir çağa uyarlanmış yeni bir siyasi rol kazanmak amacı yer almaktadır. NATO 2030: Yeni Bir Çağ için Birliktelik raporu çerçevesinde transatlantik ittifak içerisinde yaşanan kırılmaların önüne geçmek, birlik içerisinde uyum ve mücadele ruhunu yeniden ortaya koymak ve kolektif savunmanın ağırlık merkezi olmak yeni hedefler arasında yer almaktadır (NATO 2030,2020)

NATO 2030: Yeni Bir Çağ için Birliktelik Raporu, NATO ittifakı içerisinde son zamanlarda üye ülkeler arasında artan uyuşmazlıkları, artan fayda maliyet hesaplaşmalarını ve liderler arasında artan ayrılıkçı faaliyetlerinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. NATO 2030 raporu kuruluş misyonunu yeniden canlandırmak, ortak mücadele ruhunu yeniden ortaya koymak, ittifakın dayanıklılığı arttırmak ve küresel tehditler karşısında birlik olma çağrısını yapmaktadır (NATO 2030,2020).

AB ile ABD arasındaki transatlantik bağların giderek gevşediği ve hatta sarsıldığı bir dönemden geçerken NATO 2030:Yeni Bir Çağ için Birliktelik Raporu transatlantik ittifak ruhunun yeniden canlanmasında önemli rol oynamıştır. Güncel gelişmeler çerçevesinde, AB ile ABD arasındaki transatlantik bağların giderek gevşediği ve hatta sarsıldığı bir dönemden geçerken Rusya ile Ukrayna arasında 20 Şubat 2014 tarihinde başlayan Ukrayna Savaşı da ikili ilişkilerin geleceğine dair bir umut olmuştur. Ukrayna krizi müttefik ülkeleri yeniden bir araya getirirken, ortak tehditler veya mücadele alanlarında yeniden birlikte hareket edebileceklerini göstermiştir. Her ne kadar transatlantik ilişkilerde önemli kırılmalar meydana gelse de ancak güçlü bir Batı sistem içerisindeki krizleri çözüme kavuşturur, yükselen güçlerin sistem içerisindeki manevra alanlarını kısıtlayabilir veya sistemsel dönüşümün önüne geçebilir. Çin’in transatlantik ittifak içerisinde artan etkisi hem Ukrayna Rusya savaşı sonucunda gelişecek politikalar hem de bu savaşla beraber geleneksel ötekisini kazanan Batı’nın Rusya ile olan ilişkileri belirleyici olacaktır.

Sonuç olarak, Çin’in sistem içerisinde sistemi değiştirmeye yönelik artan çabası, değişen müttefiklik ilişkileri ve yeniden şekillenen güç dengesi politikaları uluslar arası sistem içerisindeki değişimi ortaya koymaktadır. Devletler mevcut düzenden en çok fayda sağladığı oluşumlar içerisinde yer almaya çalışması değer kavramının çıkar kavramı karşısında azalan önemini göstermektedir. Devletler arasındaki güç dengesinin güvenlik ikilemi çerçevesinde yeniden inşa edilmesi, ekonomik gücün siyasi politikalar üzerinde artan etkisi ve ya mevcut gücün sistem içerisinde pasif bir duruş sergilemeye başlaması sistemik değişimi hızlandırmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

ABD dünya siyaseti içerisinde yaşanan güç boşluğu alanlarını Batılı güçlerin desteğiyle doldurmayı, müttefikleri ile olan ilişkilerini güçlendirmeyi ve transatlantik ilişkilerin geleceğini garanti altına almayı amaçlamıştır. Soğuk Savaş döneminde inşa edilen çok yönlü iş birliği alanları savaş sonrası dönemde de transatlantik ilişkilerin gelişimine önemli katkı sağlamıştır. ABD ve AB arasındaki ilişkiler köklü, istikrarlı ve çok boyutlu olarak devam etse de iki farklı kıta içerisinde dönemsel olarak ayrışmalar yaşanmıştır. ABD ve AB arasındaki ittifak ruhunda yaşanan kırılmalar rakip ülkeler içinde bir avantaj niteliği oluşturmaktadır.

Bill Clinton döneminde Batı ittifakı içerisinde inşa edilen ortak değerler bütünü, kolektif güvenlik anlayışı ve birlik ve beraberlik kavramlarının önemi Bush’un yönetime geçmesiyle büyük bir tahribat yaşamıştır. 11 Eylül terör saldırıları sonrasında terörle mücadele kapsamında ABD’nin askeri girişimlerinin başarısızlığı uluslararası sistemdeki meşruiyetini zedelemiş, aynı zamanda transatlantik ilişkilerde de önemli kırılmaya sebep olmuştur. Bush yönetiminin uluslararası sorunlar karşısında izlediği çıkar odaklı bencil politikalar transatlantik ittifak ruhu içerisinde var olan ortak hareket etme bilincinin kaybolmasına yol açmıştır. 2008 yılında başlayan finansal krizin küresel bir krize dönüşmesiyle neoliberal ekonomik düzende sarsılmaya başlanmıştır. ABD, karmaşıklaşan dünyada uluslararası sistemi kendi kararları doğrultusunda yönlendirebilme konusunda sorunlar yaşamaya başlamıştır. ABD sahip olduğu belirleyici konumunu ve Batı cephesindeki hâkimiyetini kaybetmeye başlamıştır.

21.yy’da ABD karşısında Asya’daki potansiyel güç olan Çin, mevcut uluslararası sistemde yönlendirici bir devlet olma yolunda ilerlerken, Batı kıtası içerisindeki hâkimiyetini de arttırmaktadır. Bu çalışma kapsamında, ABD gücünde yaşanan değişim öne çıkartılarak, AB ile Çin arasındaki artan iş birlikleri alanları ortaya konacaktır. Çin’in son yirmi yıl içerisinde istikrarlı yükselişinin, sistemin paydaşı olma yönünde artan eğilimin

mevcut güç karşısında ikame güç olabilmesini hızlandırmıştır. Bu çalışma, sistem içerisinde güç geçişinin varlığını ortaya koymak, ulusal çıkar kavramı çerçevesinde değişen dengeleri görebilmek ve hegemon gücün kapasitesinde yaşanan düşüşün sistem içerisinde yarattığı etkiyi görmek adına neorealizm kuramı kapsamı çalışmada yer almıştır. Bu çalışma, sistem içerisinde yaşanan değişimin Çin ile AB ilişkilerine olası etkilerini görmek adına gerekli görülmüştür. Özellikle, liberal değer kavramında yaşanan aşınma, ulusal çıkar kavramı ekseninde dış politika anlayışının artan önemi ve devletler arasındaki güç dengesinin yeniden inşa edilmesi mevcut düzen içerisindeki değişimi tetiklemektedir.

Batı kanadında yaşanan kırılmalar küresel denklemdaki dengelerin değişiminde önemli bir rol oynarken, liberal dünya düzeninin geleceğinin de sorgulanmasına yol açmıştır. Çin'in sistemdeki artan katılımcı rolü, lider güç olan ABD'ye alternatif bir güç olma statüsü kazandırmıştır. ABD ve AB ilişkisinde yaşanan kırılma ile uluslararası sistem içerisindeki yükselen güçlerin rekabet edebilme kapasitesi artmıştır. Özellikle, Çin'in sistem içerisindeki süreklilik gösteren yükselişi mevcut güç karşısında ikame olabileceği eğilimleri arttırmıştır. Batı coğrafyası içerisinde oluşan güç boşluğunu doldurma ve bunu konsolide etme çabası içerisinde giren Çin, değişen ittifak ilişkisinden en fazla fayda sağlayan ülke olmuştur.

Çin, ABD'nin Batı yakasındaki sahiplenici rolünün azalmasıyla güç boşluğunu doldurmaya cesaret eden bir ülke olmuştur. Çin ile AB arasındaki stratejik ortaklık girişimleri, küresel sorunlar karşısında artan ortak eylemleri ve kurumlar içindeki proaktif yaklaşımları her iki ülkenin gelecekteki politikalarında önemli rol oynayacaktır. Bu makale, transatlantik ittifak ilişkisindeki sürtüşmenin yükselen güç Çin'e sağladığı önemli avantajları ortaya koyarken, liberal yönetim modelinin kendi içinde karşılaştığı zorlukları da ortaya koymuştur. Bu çalışma, AB ile Çin arasındaki iş birliği alanlarını incelemeyi, Çin'in güçler mevcut düzen karşısında ikame güç olabilme yükselen güç Çin'e olası etkileri analiz etmeyi ve liberal düzen içerisinde yaratacağı değişimin önemini vurgulayarak sistem içerisinde yaratacağı dönüşümü ele almayı amaçlamıştır. Her ne kadar NATO 2030 raporu ve Ukrayna Krizi transatlantik ittifak ilişkilerin geleceğine dair bir yeşil ışık yaksa da, ABD'nin her geçen gün küresel sistemin sahiplenici ve ya paydaş rolünü arka planda tutması sistem içerisindeki güç dengelerin değişimini hızlandırmaktadır. Bu çalışma, liberal değerler üzerinde inşa edilmiş olan transatlantik ittifak yapısının değişen çıkarlar çerçevesinde nasıl zarara uğradığını, hegemon gücün müttefikleriyle beraber ortak hareket etme bilincini kaybetmesi karşısında rakip güçlerin sistem içerisinde nasıl avantajlar elde edebileceğini veya fayda maliyet analizi çerçevesinde şekillenen dış politikanın hala devletlerarası ilişkilerde önemli bir rol oynadığını gösterme amacı taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AEI, (2015) Sektörlere Göre Yatırımları, American Enterprises Institute,2005-2015.
- Akçay, E.Y. (2017). Barack Obama Dönemi Avrupa Birliği-ABD İlişkileri, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, s 715
- Belt and Road Portal,(2018). Çin ve Avrupa Demiryolu Ekspresi,2018.
- BBC, İngiliz Yayın Kuruluşu(2007) World view of US Role goes from Bad to Worse, London.
- Çiçek, M. (2016). ÇİN - ABD REKABETİNDE GELİŞEN AB – ÇİN İLİŞKİLERİ. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi. s.1-40 .
- Duran,B. ve N.Yılmaz,(2012). Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri. Türk Dış Politikası Yılığ 2011, 14, s 27
- D. Webber, (2018). European Disintegration: The Politics of Crisis in the European Union, London: Red Globe Press
- EU-Commission(2020).,Handelsblatt.Globale Lieferketten,Germany.
- Fabbrini, Sergio(2004). Layers of Anti-Americanism: Americanization, American Unilateralism and Anti-Americanism in a European Perspective, European Journal of American Culture, c. 23, n. 2, 2004, s. 81.
- Gilpin, R.(1971). The politics of transnational economic relations. International Organization, 25(3).
- Grieco, J. M. (1990). Cooperation among nations: Europe, America, and non-tariff barriers to trade. Cornell University Press.

- Hosti, Oli.R.(2008).“To See Ourselves as Others see Us”, Ann Arbor: Michigan Üniversitesi, s.19.
- Ikenberry, G.(2018).The End of Liberal World Order?, International Affairs.
- Jacques, Martin,(2012). When China Rules The World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World, London, Penguin Books.
- Jones,L.(2020).Does China’s Belt and Road Initiative Challenge the Liberal, RulesBased Order?, Fudan Journal of Humanities and Social Sciences, C. 13, S. 1 s. 121-122
- Karaca, Ragıp Kutay, (2008). Güç Olma Stratejisi Çin, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 93-111
- Kissinger, Henry,(2002). Does America Need a Foreign Policy? : Toward a Diplomacy for the 21st Century, London, Simon&Schuster.
- Kocamaz, S.(2020). Donald Trump Döneminde Avrupa Birliği-ABD İlişkileri: Liberal Dünya Düzeni, Krizler ve Ayrışan Politikalar. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi. s.10.
- Layne, Christopher.(2011).”The Unipolar exit: beyond the Pax Americana” , Cambridge Review of International Affairs, Cilt 24, No.2,s.149
- Mearsheimer, John,(2006). China's Unpeaceful Rise, Current History, C. 105, No: 690.
- Measheimer,J.(2019) The Rise and Fall of the Liberal International Order, Bound To Fail, Quarterly Journal: International Security,s.28
- NATO,(2020) “NATO 2030: United for a New Era Report”. Erişim Adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf.
- McKay, J. (2019). How Transatlantic is the Trump Administration?. Journal of Transatlantic Studies. 532.
- Nye, J. S. (2020). The Dangers of Westlessness. The Diplomat
- Paravicini, Giulia.(2019).“Angela Merkel: Europe Must Take ‘Our Fate’ into Own Hands”, 2017 Politico.eu. Erişim Adresi: www.politico.eu/article/angela-merkeleurope-cdu-must-take-its-fate-into-its-own-hands-elections-2017
- Pifer, Steven, (2017).“Is Trump Undoing Trans-Atlantic Relations?” Brookings Yayınları.
- Rosenau, J. N.(1980). The Study of Global Interdependence: Essays on the Transnationalization of World Affairs, Pinter, London,R.O. Keohane and J.S. Nye, Power and Independence: World Politics in Transition, MA: Little Brown, Boston, 1977; R. Maghroori and B. Bamberg, Globalism versus Realism: International Relations Third Debate, Westview, Boulder, 1982.
- Sputnik News, (2019),“Macron: NATO'nun beyin ölümü gerçekleşiyor,”Erişim Adresi: <https://tr.sputniknews.com/20191107/macron-natonun-beyin-olumu-gerceklesiyor-1040575665.html>
- The New York Times,(2019). China Creates a World Bank of Its Own, and the U.S. Balks.
- Trade Statistics, Top Trading Partners 2020, Erişim Adresi: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf
- Vuorelma, J. (2020). From Identification to Division: Contesting Unity of the West From Within. s.99.
- Walt, Stephen(2000).Keeping The World'off-Balance: Self Restraint and US Foreign Policy, Ed. Ikenberry, s.121-155
- Waltz, K.(1979). Theory of international politics, Massachusetts: Addison Wesley Publishing Company, Reading.